

ΤΕΣΥ ΜΠΑΪΛΑ

*Νέγε με
Τορνάιτ*

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Λέγε με Ισμαήλ**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Τέσου Μπάιλα
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Κατερίνα Δουρίδα
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Θάνος Κακολύρης
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Σπυριδούλα Βονίτση

© Τέσου Μπάιλα, 2022
© Φωτογραφίας εξωφύλλου: Ara Güler
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2022

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2022

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-4587-8
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-4588-5

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτί.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε. | PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Από το 1979 | Publishers since 1979

Έδρα: Head Office:

Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση | 121, Tatoi Str., 144 52 Metamorfossi, Greece

Βιβλιοπωλείο: Bookstore:

Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα | 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece

Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 | Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550

e-mail: info@psychogios.gr

www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΤΕΣΥ ΜΠΑΪΛΑ

*Νέγε με
Ιοηάνη*

Στα αδέρφια μου Τζίνα και Κώστα

*«Κανένα κύμα δεν κρατάει στο στήθος του κακία
Οι άνθρωποι μοιάζουν, παρομοιάζονται με τις κραυγές των φάρων
Φεύγουνε για να παν αλλού και βγαίνουνε στη θάλασσα».*

*Οδυσσέας Ελύτης, Προσανατολισμοί
«Οι κλειψύδρες του αγνώστου», δ', στ.12-14.*

Εισαγωγικό σημείωμα

Η μεγάλη περιπέτεια της ζωής. Κάθε μυθιστόρημα αυτό περιγράφει. Δανειζόμενη για τίτλο την πρώτη φράση του αριστουργηματικού βιβλίου του Χέρμαν Μέλβιλ *Μόμπι Ντικ*, ενός βιβλίου που περιγράφει με μοναδικό τρόπο αυτήν ακριβώς την περιπέτεια, άρχισα να γράφω το συγκεκριμένο μυθιστόρημα θέλοντας να ανασυστήσω μια εποχή μέσα από τα μάτια δύο φαινομενικά αντίθετων κόσμων, που όμως κρύβουν μέσα τους κοινούς τόπους πολιτισμού, μοιράζονται τα ίδια χρώματα και έχουν κοινές εμπειρίες στο διάβα των αιώνων.

Κάπως έτσι γεννήθηκε το δικό μου *Λέγε με Ισμαήλ*.

Η Κωνσταντινούπολη, Ιστανμπούλ ή απλώς Πόλη, όπως και να την ονομάσει κανείς δεν έχει σημασία, από το 1955 έως και το 1964 είναι ο χωροχρόνος που επέλεξα να αποτελέσει τον καμβά πάνω στον οποίο φιλοτεχνήθηκε η πορεία δύο λαών. Γράφοντας τις πρώτες κιόλας σελίδες κατάλαβα ότι δεν ήταν απλώς μια πόλη που χώριζε Τούρκους και Ρωμιούς, αλλά μια πόλη που συνένωνε ανθρώπους που υπέφεραν το ίδιο, που μοι-

ραζόντουσαν ήθη, έθιμα, νοοτροπίες, που αντιδρούσαν με τον ίδιο τρόπο στο ανηλεές και αδιάφορο για τη μοίρα των ανθρώπων πέρασμα της Ιστορίας και επιδίωκαν να ζουν ειρηνικά μεταξύ τους, έστω και αν δεν τα κατάφεραν πάντα.

Έτσι και οι ήρωες αυτού του βιβλίου. Άνθρωποι απλοί, καθημερινοί, Έλληνες και Τούρκοι, Αρμένιοι και λεβαντίνοι, το τι ήταν κανείς δεν έχει σημασία. Σημασία έχει η αρμονική τους συνύπαρξη, το μοίρασμα της ελπίδας ανάμεσά τους, η κοινή τους αναμέτρηση στον χρόνο και στις αποφάσεις που καθόρισαν τη ζωή τους. Και τότε διαπίστωσα και κάτι ακόμα: Σε όλη τη διάρκεια της γειτνιάσής τους οι δυο λαοί, Έλληνες και Τούρκοι, αθύρματα των ίδιων ιστορικών συγκυριών και πολιτικών αποφάσεων έγιναν. Θύματα ή θύτες της Μεγάλης Ιδέας, της ανταλλαγής των πληθυσμών του 1923 με τη Συνθήκη της Λωζάννης, των Σεπτεμβριανών, υπήρξαν πάντα οι μεγάλοι χαμένοι. Άνθρωποι που προσπάθησαν με τους ίδιους τρόπους να επιβιώσουν, που πόνεσαν, θρήνησαν την αποκοπή τους από ό,τι οικείο είχαν και νοστάλγησαν το ίδιο, αφού η χαμένη πατρίδα και ο ξεριζωμός είναι για όλους το ίδιο οδυνηρά. Έτσι, περιορίζοντας την αφήγηση στο πλαίσιο αυτό, περιγράφω γεγονότα από τη σκοπιά των απλών ανθρώπων, έχοντας πρώτα συνειδητοποιήσει απολύτως τι ακριβώς έζησαν και οι δύο πλευρές, έχοντας κατανοήσει πως τίποτα δεν είναι πιο πικρό από τη νοσταλγία για το παρελθόν από το οποίο βίαια κάποτε αποσπάστηκε κάποιος.

Η λογοτεχνική μετάπλαση των βιωμένων εμπειριών δεν είναι πάντα εύκολη υπόθεση και οι δυσκολίες που είχα να αντιμετωπίσω όταν άρχισα να γράφω την ιστορία αυτή ήταν πολλές. Η ίδια η Πόλη αντιστεκόταν σθεναρά να αποκαλύψει τα

μυστικά και τις αλήθειες της, τις ομορφιές και τις γητειές της, το ακριβό της παρελθόν. Η γοητευτική, θλιμμένη πόλη της ομίχλης και της Ιστορίας, του βυζαντινού και οθωμανικού συγκερασμού, του Βοσπόρου και των γλάρων της, των μινιαρέδων και των τρούλων, του παρελθόντος και της νοσταλγίας, του καθημερινού μόχθου και των αντιθέσεων, η Πόλη της αγάπης και του μίσους, η Πόλη των αναμνήσεων, επιδέξια ξεγλιστρούσε στη σκέψη μου και συνάμα με γοήτευε, παραμένοντας μια γνώριμη και ταυτόχρονα άγνωστη πόλη. Χαρακτηριστική είναι η αριστοτεχνική φωτογραφία του Αρά Γκιουλέρ που κοσμεί το εξώφυλλο του βιβλίου. Φέρνει στον νου την Πόλη των πόλεων της εποχής με τον καλύτερο τρόπο, αποδίδοντας αυτή την ιδιαίτερη ατμόσφαιρα που τη χαρακτηρίζει.

Χρωστώ λοιπόν θερμές ευχαριστίες στον συγγραφέα, μεταφραστή και καθηγητή στο Ζωγράφειο Λύκειο κύριο Άρη Τσοκώνα. Η ευγενική του προθυμία να μεταγγίσει την ατμόσφαιρα της Πόλης απαντώντας υπομονετικά στις ερωτήσεις μου ήταν εξαιρετικά πολύτιμη.

Τα αναγνώσματα στα οποία χρειάστηκε να ανατρέξω ήταν πολλά, παλιές εφημερίδες της εποχής, αφηγήσεις ανθρώπων, αποσπάσματα βιβλίων Τούρκων συγγραφέων που δεν κυκλοφορούν μεταφρασμένα στη χώρα μας. Θα ήθελα να σταθώ όμως σε τρία σημαντικά βιβλία: στο εξαιρετικό '55 του Θωμά Κοροβίνη, στο τόσο κατατοπιστικό βιβλίο της Ιώς Τσοκώνα *Το Πέρα των Ελλήνων* και, φυσικά, στο εμβληματικό *Ιστανμπούλ* του Τούρκου νομπελίστα συγγραφέα Ορχάν Παμούκ, που μου έδινε την ομορφιά της Πόλης και των γεγονότων που τη σημάδεψαν μέσα από τα μάτια ενός Τούρκου συγγραφέα. Οι σχετικές και τόσο ουσιαστικές εκπομπές του Θωμά Σίδερη για τον

Ελληνισμό της Πόλης και τα Σεπτεμβριανά στο πλαίσιο της σειράς εκπομπών του με τίτλο «Η φωνή της Ελλάδας» στάθηκαν σημαντική μαρτυρία για την περιγραφή των Σεπτεμβριανών, αν και απέφυγα να καταγράψω τα σκληρά πολιτικοστρατιωτικά γεγονότα, κρατώντας τα στο φόντο της ιστορίας μου, θεωρώντας ότι σημασία δεν έχει τόσο η ίδια η Ιστορία –άλλωστε την έχουμε διαβάσει πολλές φορές–, όσο ο αντίκτυπος των ιστορικών γεγονότων στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων.

Θερμές ευχαριστίες χρωστώ επίσης στις εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ. Από την πρώτη στιγμή αγκάλιασαν με ενθουσιασμό το *Λέγε με Ισμαήλ*.

Λεμεσός 2019-Αθήνα 2022

Φωτογραφία: Ara Güler | Έργο: Eminönü, 1950s | © Ara Güler Doğuş Sanat ve Müzecilik A.Ş.

Κωνσταντινούπολη 1964

«Ο ΧΡΟΝΟΣ ΠΕΡΝΑ ΟΠΩΣ Η ΟΜΙΧΛΗ ΠΛΑΝΩ ΑΠΟ ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ αφήνοντας στα κύματα τις αναμνήσεις σαν τις αχτίδες του ήλιου να παιχνιδίζουν». Τα γράμματα στο τετράδιο ήταν γραμμένα βιαστικά, αλλά με τάξη. Καλλιγραφικά. Έδειχναν άνθρωπο μορφωμένο, σκυμμένο πολλές ώρες πάνω στα βιβλία και στα χαρτιά. Στρογγυλά με κυματιστές ουρίτσες, λες και άνοιγαν φτερά πάνω στη σελίδα κι ετοιμάζονταν να πετάξουν. Σιωπηλό, χωρίς βιασύνες πέταγμα, σκέφτηκα, στον κόσμο των ονείρων, ή σε έναν άλλον κόσμο πιο αληθινό και ταυτόχρονα οδυνηρό. Όμοια όπως τόσοι άνθρωποι εκείνες τις ώρες. Φιλοσοφίες, σκέφτηκα. Έκλεισα το παλιό τετράδιο και το έχωσα στον μπόγο μου. Δεν είχα χρόνο για χάσιμο. Έπρεπε να βιαστώ αν ήθελα να φύγω μια ώρα αρχύτερα.

Προχώρησα προς το βαπόρι. Γυάλιζε από μακριά η καρίνα του και από το φουγάρο έβγαιναν κιόλας καπνοί, μαύροι και πυκνοί, σημάδι ότι σύντομα θα σήκωνε άγκυρα και το ταξίδι θα ξεκινούσε. Ένα μακρύ κομβόι απογοητευμένων ανθρώπων

σχημάτιζε μια μεγάλη ουρά μπροστά του. Στάθηκα πίσω από τον τελευταίο και άφησα κάτω τον μπόγο μου. Ήθελα ώρα ώσπου να φτάσω στο γραφείο όπου οι αρχές θα έλεγχαν τα πράγματά μου πριν έρθει η σειρά μου να ανεβώ. Μπροστά μου ήταν μια γυναίκα με ένα μικρό αγόρι. Θα πρέπει να μην ήταν πάνω από επτά χρόνων. Δε μιλούσαν. Η μητέρα το κρατούσε από το χέρι σφιχτά, αλλά εκείνο δεν έδειχνε καμιά διάθεση να φύγει από κοντά της. Γύρισε και με κοίταξε για μια στιγμή. Του χαμογέλασα. Μα εκείνο, σοβαρό σοβαρό, κατέβασε το κεφάλι και κοίταξε κατά τη θάλασσα. Προόλαβα να δω στα παιδικά εκείνα μάτια την απορία. Ναι, ούτε θλίψη ούτε θυμός. Μόνο απορία ήταν ζωγραφισμένη στο βλέμμα του. Για όλα όσα γίνονταν γύρω τους. Για ό,τι θα άφηναν πίσω τους. Και για ό,τι τους περίμενε στον νέο τόπο. Και τότε κατάλαβα ότι ο άνθρωπος μεγαλώνει μόνο όταν σβήσει από το βλέμμα του αυτή η απορία και στη θέση της μπει η γνώση· και συχνά η απόγνωση.

Σκεφτόμουν συνεχώς ό,τι πριν από λίγο είχα διαβάσει. Και η δική μου ζωή, έτσι, σαν την ομίχλη, είχε περάσει. Και μεγαλώνοντας, και τα δικά μου μάτια άλλαξαν βλέμμα. Γιατί τα χρόνια ήταν σκληρά και δύσκολα· κάποτε όμορφα, άλλοτε όχι. Με χαρές και λύπες μπόλικες. «Έτσι είναι η ζωή, έχει τα πάνω της και τα κάτω της», συνήθιζε να λέει η μάνα μου. Και είχε δίκιο. Δε μου είχε πει ποτέ όμως πως η ζωή ένας μεγάλος αποχωρισμός είναι – από ανθρώπους, αντικείμενα, τόπους. Μα, κατά πώς φαίνεται, συνηθίζει ο άνθρωπος να αλλάζει κάθε τόσο τη ζωή του. Να φεύγει. Ε, δεν τα καταφέρνει και πάντα. Τις περισσότερες φορές κρύβει βαθιά στην καρδιά του ό,τι πρέπει να αποχαιρετήσει. Για να το πάρει μαζί του. Για να

μπορεί να επιστρέφει εκεί ο νους του όταν οι αναμνήσεις τον φωνάζουν. Να 'χουν κι αυτές τον τόπο τους. Να μην ξενιτευτούν ποτέ.

«Οι, όι, μάνα μου, τι θυμήθηκα τώρα», είπα μόνος μου. Κοίταξα γύρω μου κι έβαλα το χέρι στην τσέπη να πιάσω ένα τσιγάρο για να φουμάρω, να διώξω τη νευρική μου, ώσπου να 'ρθει η σειρά μου. Όλες μου οι αισθήσεις ήταν τεταμένες. Βρισκόμουν σε εγρήγορση, όπως όλοι κοντά μου. Ευτυχώς, έκανε κρύο και έτσι κουκουλωμένος με το πανωφόρι μου και το μακρύ κασκόλ μου δε φαινόμουν καλά.

Κοίταξα γύρω μου. Μόνο η θάλασσα ήταν γαληνεμένη στο λιμάνι. Έμοιαζε με μια τεράστια λίμνη. Υπέθεσα ότι μόλις ξανοιγόταν το βαπόρι θα είχαμε μπουνάτσα. Θυμήθηκα τότε που ήμασταν έφηβοι ακόμα. Τρέχαμε ξυπόλυτοι στην ακτή και η θάλασσα έτρεχε κι εκείνη να παίξει μαζί μας. Βιαζόταν να βρέξει τα μαυρισμένα μας ποδάρια. Ποδάρια γεμάτα μελανιές από τα πεσίματα και τα γδαρσίματα του παιχνιδιού, αλλά φτερωμένα. Βλέπεις, όταν είσαι παιδί δεν ξέρεις, και κάνεις ένα σωρό όνειρα· κι ας τα κάνει ο χρόνος πετούμενα στην καταιγίδα. Μα μαθαίνει κανείς να ταξιδεύει και μέσα στην καταιγίδα. Αρκεί να καταφέρει πρώτα να κουμαντάρει το πλοίο καλύτερα. Και δεν την ένοιαζε τη θάλασσα αν τα ποδάρια των παιδιών πάνω στα περιγιάλια της ήταν αρμένικα, τούρκικα, σεφαραδικτικά, λεβαντίνικα ή ρωμαίικα σαν τα γαργαλούσε και τα 'ριχνε πάνω στα βότσαλα και στα μικρά της βράχια. Της έφτανε μονάχα το παιχνίδι το κελαρυστό γέλιο των παιδιών και οι αθώς φωνές τους. Ύστερα μαζεύαμε τα βρεγμένα μας παντελόνια, γυρίζαμε σπίτι και κρύβαμε τις μελανιές να μην τις δει η μάνα μας και πιάσει να μας κυνηγά με τη βίτσα. Όμορφα χρόνια.

Αργότερα, σαν μεγάλωσα ακόμα λίγο, έτρεχα κοντά στα κύματα τα αρμυρά και τους μουρμούριζα τα σεκλέτια μου. Άλλοτε πάλι, καθισμένος εκεί μπροστά θωρούσα τη θάλασσα να παίζει με τα παιδιά και σιγοτραγουδούσα κανέναν αμανέ, όπως εκείνους που έλεγε η γιαγιά μου, η μάνα της μάνας μου, τα απογεύματα στην αυλή μας, όταν καθόταν δίπλα στον παππού κι έπιανε να κεντάει όσο εκείνος ρουφούσε με θόρυβο τον καφέ του. Αηδόνι γλυκόλαλο η άτιμη. Σου πιανόταν η αναπνοή σαν άνοιγε το στόμα της και «σήκωνε» τον αμανέ. Αλάφρωνε ο κόσμος από τα ντέρτια του. Ακόμα έχω στ' αυτιά μου τη φωνή της να σιγοτραγουδά. Μα ποιος την άκουσε και δεν του έμεινε αξέχαστη.

Σε βλέπουν τα ματάκια και μου περνά ο πόνος.

Αχ, και μου περνά ο πόνος.

Αδύνατον χωρίς εσέ να ζήσω πλέον μόνος.

Οχ αμάν!

Βρε τι πάω και θυμάμαι τέτοιες ώρες πάλι, σκέφτηκα και άναψα με το τσακμάκι το τσιγάρο μου. Ποιος ξέρει τι νταλκάδες και τι βάσανα απόδιωχνε από τον νου της η γιαγιά μου με εκείνον τον αμανέ. Ο παππούς μου, πάλι, την άκουγε και τα μάτια του θόλωναν. Μια φορά τον είχα ρωτήσει τι έχει και είναι έτοιμος να κλάψει – έτσι μου είχε φανεί. Μα εκείνος με κοίταξε βλοσυρός και αγριεμένος. Και δεν είπε τίποτα. Μόνο έπιασε το κομπολόι του κι άρχισε να το χτυπά δυνατά, όπως έκανα πάντα.

Άλλες πάλι φορές, όταν θύμωνα, στεκόμουν στην άκρη, δίπλα στο κύμα και πετούσα πέτρες. Κι ύστερα χάζευα τα κύμα-

τα που έφταναν παιχνιδιάρικα κοντά μου, θαρρείς για να μου ζητήσουν τον λόγο. Άλλοτε θυμωμένα κι άλλοτε χαμογελαστά. Κι άνοιγα την καρδιά μου και έλεγα μυστικά και νέα και κουτσομπολιά. Ότι είχα μάθει κι ό,τι έκρυβα στη σκέψη μου. Μονάχα όταν πέθανε η μάνα μου πήγα κοντά της χωρίς να μιλώ. Μα κείνη, λες και ήξερε, έστελνε τα κύματά της να βρέχουν τα ποδάρια μου. Σιγανά σιγανά· αθόρυβα· τραγουδιστά· σαν να έλεγε κι αυτή έναν αμανέ, μα τούτος ο αμανές ήταν ολόπικρος. Κι όταν άκουγες τα κύματα να σπάνε στην ακτή έσπασε μαζί τους και η καρδιά σου. Παρηγοριά μου μεγάλη την είχα. Οι μάνα μου, άτιμο θηλυκό η θάλασσα, ξέρει πότε να φωνάζει και πότε να σωπαίνει, ξέρει από καημούς κι από φωτιές της ψυχής. Όπως ξέρει κι από τραγούδι. Και τούτη δω μπροστά μου ξέρει και από βάσανα πολλά, από πόνο και δάκρυα ανθρώπων. Από αίμα.

Τράβηξα μια τελευταία ρουφηξιά και πέταξα το τσιγάρο. Το πάτησα με την άκρη του παπουτσιού μου και σήκωσα τον μπόγο μου. Η μάνα με το αγοράκι μπροστά μου είχαν περάσει πια τον έλεγχο και περπατούσαν προς τη σκάλα του βαποριού. Στάθηκαν για μια στιγμή. Εκείνη έσκυψε να του δέσει τα κορδόνια των παπουτσιών του. Ύστερα σηκώθηκε και κοίταξε γύρω της, για τελευταία φορά και έπιασε το παιδί της ξανά από το χέρι. Ένας άντρας κατέβηκε από τη σκάλα του βαποριού για να τη βοηθήσει.

«Ο επόμενος», ακούστηκε η φωνή του στρατιώτη. Είχε φτάσει η σειρά μου. Στάθηκα μπροστά από το τραπέζι. Βλοσυρός, ο Τούρκος στρατιώτης απέναντί μου κοίταξε μια το χαρτί με τη φωτογραφία μου και μια εμένα. Εξεταστικά. Βύθισε το βλέμμα του στο δικό μου. Τα μάτια του καρφώθηκαν στα δικά μου.

Ύστερα ξανακοίταξε τα χαρτιά μου από την αρχή, χωρίς να πει κουβέντα. Σφίχτηκε η καρδιά μου για μια στιγμή. Μα με ένα του νεύμα μού έδειξε πως είχε φτάσει η ώρα μου να ανεβώ στο βαπόρι. Αυτό ήταν λοιπόν... Είχα περάσει και από τον τελευταίο έλεγχο, τα χαρτιά μου ήταν εντάξει και ήμουν έτοιμος πια να φύγω κι εγώ από τούτο τον τόπο.

«Τεσεκιούρ ετμέκ»*, είπα. Πήρα τα έγγραφά μου, τα έχωσα βιαστικά στην τσέπη μου, ύστερα βόλεψα καλύτερα τον μπόγο πάνω στον ώμο μου και άρχισα να βηματίζω αργά και σταθερά προς το βαπόρι.

Έτρεμαν τα δυο μου χέρια όταν έπιασα τα χοντρά καραβίσια σχοινιά κι άρχισα ν' ανεβαίνω τη σκάλα. Τεζάρισαν οι κάβοι, έτριξε το χοντρό σκοινί και τρομαγμένα από την απότομη κίνηση του δεμένου βαποριού κάτι μικρά γλαροπούλια πέταξαν βιαστικά προς τη θάλασσα κρώζοντας δυνατά όσο ανέβαινα στο πλοίο.

«Τι κάμεις εσύ εδώ;»

Ακούστηκε μια φωνή. Αναστατώθηκα, ένιωσα άξαφνα και τα πόδια μου να τρέμουν. *Ωρα είναι να με κατεβάσουν*, σκέφτηκα, και *γύρευε τι θα γενεί, χαμένος θα πάω*. Γύρισα και κοίταξα διακριτικά πάνω από τον ώμο μου – δεν ήθελα να με δει κανείς ότι κοιτούσα. Κρύος ιδρώτας πάγωσε μεμιάς τη ραχοκοκαλιά μου και νόμιζα ότι θα σωριαστώ κατάχαμα. Για μια στιγμή σκέφτηκα να το βάλω στα πόδια και να κατεβώ από το πλοίο όσο ήταν καιρός, μα συνέχισα να περπατώ γρήγορα για να μπερδευτώ ανάμεσα στο πλήθος και να με χάσει. Στην άλλη άκρη του καταστρώματος ήταν ο Μηνάς, ο γιος της κυρα-Ασημίνας

* Teşekkür etmek. Ευχαριστώ.

της ράφτρας. Κείνος με είχε αναγνωρίσει και με φώναζε. Καμώθηκα, λοιπόν, πως δεν τον άκουσα, κατέβασα το κασκέτο μου, έχωσα το πιγούνι μου βαθιά στον γιακά του πανωφοριού μου και αδιαφορώντας για τη φωνή που συνέχιζε να με καλεί ανάμεσα στο πλήθος προχώρησα στην απέναντι μεριά.

Κι αλήθεια είναι ότι δεν ήταν η στιγμή για κουβέντες. Σε λίγο δε θα υπήρχε πουθενά μέρος να σταθεί κανείς· έπρεπε να βρω έναν πάγκο, κάπου να βάλω ένα στρωσίδι έστω, για να μπορώ να ξαποστάσω τις ώρες του ταξιδιού. Το βαπόρι γέμιζε γρήγορα. Μαζεύονταν ένας ένας οι τελευταίοι απελπισμένοι. Κάθε τόσο ανασήκωνα το μούτρο μου και κοιτούσα γύρω μου. Ευτυχώς ο Μηνάς δε φαινόταν πουθενά. Ως φαίνεται, θα είχε βρει κάποια άλλη γωνιά πάνω στο βαπόρι για να καθίσει. Τουλάχιστον να μη φοβάμαι πως θα βρεθεί πάλι μπροστά μου. Μα έβλεπα τους ανθρώπους και μάτωνε η ψυχή μου. Τους περισσότερους τους γνώριζα. Μπορεί και όλους. Μια γειτονιά, βλέπεις, ζήσαμε όλα μας τα χρόνια. Στα ίδια σοκάκια μεγαλώσαμε. Τρέχαμε στις ίδιες γειτονιές· μαζί βολτάραμε τα βράδια στον Δρόμο του Πέρα και παίρναμε να πιούμε λίγο σαλέπι να ξεσταθούμε τις κρύες νύχτες του χειμώνα, όταν το χιόνι πάγωνε κάθε γωνιά αυτής της πόλης.

Ακόμα μου φαίνεται πως σαν πιω σαλέπι κείνη την υγρασία θα φέρω στον νου μου· περόνιαζε, θαρρείς θα τα τρυπούσε, τα άτιμα τα κόκαλά μας. Και κρατούσαμε το ποτήρι με το καυτό υγρό ευλαβικά και με τα δυο μας χέρια, για να τα ξεστάνουμε, γιατί νομίζαμε ότι θα σπούσαν αν τα χώναμε στις τσέπες μας. Μαζί καθαρίζαμε το χιόνι μπροστά από τα σπίτια μας σαν μαζευτόταν πολύ τη νύχτα, για να μην πέσει κανείς και σπάσει κανένα ποδάρι. Και τις γιορτές πάλι μαζί τις περνού-

σαμε. Τρώγαμε και πίναμε παρέα στις αυλές μας. Εκεί στο Πέρα. Στην όμορφη ρωμαϊκή γειτονιά. Άγιες κείνες οι μέρες. Αδελφωμένες. Μα τι τα θες; Ποτέ δεν κράτησαν πολύ. Πάντα κάτι γινόταν κι αλλάζαν όλα μεμιάς. Κι ύστερα, πάλι από την αρχή. Αλλά εμείς βρήκαμε τον τρόπο και ξαναφιλιώναμε· και ζούσαμε συνετά, όλα μας τα χρόνια. Τίποτα δεν είχαμε να χωρίσουμε.

Χαμήλωνα το μούτρο μου να μη με δουν, μα εκείνοι ήταν χαμένοι στις δικές του σκέψεις ο καθένας. Και εκεί υπήρχε μόνο το φευγικό τους. Διωγμένοι από τον τόπο τους. Κι εγώ μαζί τους. Πού πήγαινα καλά καλά δεν ήξερα. Άραγε κι εκείνοι γνώριζαν τι θα συναντήσουν; Πού θα τους έβγαζε η μοίρα τους; Οι περισσότεροι δεν είχαν πάει ποτέ στην Ελλάδα. Πρώτη φορά θα την αντίκριζαν. Πατρίδα τους ήταν η Πόλη. Εκεί είχαν γεννηθεί, εκεί είχαν πάει σχολείο, εκεί αγάπησαν και αγαπήθηκαν, ερωτεύτηκαν, έκαναν όνειρα, επιχειρήσεις, οικογένειες, ανέστησαν εκκλησιές και λειτουργήθηκαν, έθαιψαν τους γονείς τους και τους παππούδες τους. Εκεί δημιούργησαν και δημιουργήθηκαν. Κι άξαφνα, από εκεί τώρα έφευγαν. Πάει να πει, αφανίζονταν. Τα άφηναν όλα πίσω τους και πορεύονταν σε μια άλλη γη, άγνωστη. Καλή ή κακή, δεν ήξεραν. Γνώριμη μόνο στις διηγήσεις των μεγαλύτερων. Μερικοί έχουν συγγενείς στην Ελλάδα, κι όλο και κάποιος δικός τους θα τους περιμένει στο λιμάνι για να τους συντρέξει. Άλλοι δεν έχουν κανέναν, όπως εγώ. Ούτε μπορούν να σκεφτούν πώς θα τα βγάλουν πέρα, ή αν θα καταφέρουν ποτέ να ξαναγυρίσουν στην Πόλη. Αν θα μπορέσουν να λησμονήσουν. Πώς άραγε να το κάμουν αυτό; Γι' αυτό και μαύρη είναι η ψυχή τους. Ανάθεμά τους αυτούς που αποφασίζουν. Δε νοιάζονται για τον άνθρωπο. Λένε, εσύ

φεύγεις από εδώ και πας εκεί, κι εδώ έρχεται ο άλλος. Κι αυτός ο άλλος έρχεται, σαν χαμένος, και μπαίνει στο σπίτι σου, κοιμάται στο μαξιλάρι σου, αγγίζει τα πράγματά σου. Και σιγά σιγά απλώνει τις αρίδες του εκεί όπου πρωτύτερα λογάριάζες δικό σου. Και δε ρώτησαν ποτέ αν μπορείς να φύγεις. Αν έχεις κάπου να πας και αν ξεριζώνεται η καρδιά κείνου που φεύγει, μα κι εκείνου που 'ρχεται. Γιατί, όσο να πεις, εύκολο δεν είναι. Από κάπου αλλού φεύγει κι αυτός ο έρμος. Και κάποιος άλλος παίρνει τη δική του θέση. Κι ανασαίνει τον βόγκο του σαν πέφτει στο δικό του το κρεβάτι προτού αποκοιμηθεί. Και κάθε πρωί πίνει στο δικό του φλιτζάνι μαζί με τον καφέ τον και τον καημό εκείνου. Έτσι και τούτες τις ώρες. Οικογένειες πονούν και χωρίζονται, κλαίνε τα εγγόνια που τα χωρίζουν από την αγκαλιά της γιαγιάς τους. Μα κείνοι τίποτα. Ου μουρλαριντά ντεγίλ.*

Βγήκα στο κατάστρωμα, μα πουθενά δεν υπήρχε μέρος να αφήσω τον μπόγο μου. Έψαξα παντού· του κάκου. Όπου και να γυρνούσα το κεφάλι μου έβλεπα τα ίδια. Μανάδες μάλωναν τα παιδιά τους για να μη μυξοκλαίνε, γέροι ακουμπισμένοι στην κουπαστή κοιτούσαν την Πόλη τους για τελευταία φορά. Όλων τα μάτια είναι θολά. Άγριο πράμα να βλέπεις τα μάτια θολωμένα. Και περισσότερο όταν είναι μάτια γέρικα. Πιο πολύ γι' αυτούς ανταριάζει η ψυχή μου. Γιατί, άμα είσαι μεγάλος σε ηλικία και φεύγεις από κάπου, δεν ξέρεις αν θα ξαναγυρίσεις. Και τι σου μένει να κάνεις; Μόνο να θυμάσαι. Κι αυτό πότερο πονά σαν είσαι γέρος. Τίποτα δεν είναι πιο

* Umurlarında değıl. Τουρκική φράση αντίστοιχη της ελληνικής «Δεκάρα δε δίνουν».

ντλητικό από τις αναμνήσεις όταν η ζωή με τα καμώματά της σε αιφνιδιάσει.

Τους κοιτώ κι εγώ και ματώνει η καρδιά μου. Όλοι έχουν φορέσει τα καλά τους. Δε θέλουν να φτάσουν στον Πειραιά σαν τους ζητιάνους. Κύρηδες ήταν πάντα τους, νοικοκυραίοι από τα γεννοφάσκια τους. Αρχοντάνθρωποι. Με το κομπόδεμά τους, τα γλέντια τους και τα σπίτια τους. Δε γίνονται πρόσφυγες. Γυρίζουν στην πατρίδα τους. Έχουν πάρει μαζί τους μια βαλίτσα ο καθένας και λίγα χρήματα. Τόσα μόνο μας άφησαν. Και τι να πρωτοβάλει κανείς μέσα σε μια βαλίτσα; Μια δυο αλλαξιές ρούχα, εσώρουχα και κάλτσες. Τα έγγραφά του και μερικές ασπρόμαυρες φωτογραφίες. Δυο μπισκότα για τον δρόμο. Τι βάζει κανείς σε έναν μπόγο όταν ξέρει πως δε θα ξαναγυρίσει ποτέ πίσω στο σπίτι του κι ότι δε θα ξαναδεί το βάζο της γιαγιάς του, τα κεντίδια της μάνας του, το καπέλο του πατέρα του ακόμα κρεμασμένο στη σάλα, χρόνια μετά τον θάνατό του; Πώς κλείνει πίσω του την πόρτα του σπιτιού του για τελευταία φορά ένας άνθρωπος; Αλλά κι αυτό στο βάθος δεν τους νοιάζει. Αυτό που έχουν ντέρτι τους μεγάλο είναι πως φεύγουν κι αφήνουν εκεί τον τόπο της ψυχής τους. Γιατί για όλους μας υπάρχει ένας τόπος της καρδιάς. Εκεί όπου ένιωσαν για πρώτη φορά τη ζωή. Εκεί όπου γνώρισαν την αγάπη και τη ξεστασιά της. Γι' αυτούς είναι η Πόλη. Μπορεί και για μένα· δεν ξέρω. Αυτό θα προσπαθήσω να μάθω τώρα τουλάχιστον, προτού τελειώσει κι εμένα ο χρόνος μου πάνω σε τούτο τον κόσμο. Κείνος θα δείξει αν έκανα καλά ή όχι. Μα τώρα όλα είναι, και για εμένα, θολά στο μυαλό μου.

Περνά η ώρα κι όσοι βρίσκουν ένα σημείο να ακουμπήσουν κάθονται εκεί και δε μιλούν. Μοιάζουν σαν ένα βουβό ποτά-

μι ανθρώπων που παλεύει να βγει στη θάλασσα. Πικραμένοι κι ανήμποροι, ξεύρουν πως όπου πάνε θα αλλάξει η μοίρα τους. Τίποτα πια δε θα είναι ξανά το ίδιο. Κάποιοι έχουν ράψει στα στριφώματα των ρούχων τους και στων παιδιών τους τα πανωφόρια μερικές χρυσές λίρες και τρέμουν μην τυχόν και τους πάρουν είδηση. Μα τους καταλαβαίνει κανείς από το βλέμμα τους. Απονήρευτοι άνθρωποι, δεν έχουν τρόπο να κρυφτούν. Άλλοι έχουν ξηλώσει τα πάνινα κουμπιά τους και έχουν βάνει λίρες κάτω από το ύφασμα που τα καλύπτει προτού τα ξαναράψουν στα ρούχα τους. Άκουγα τη ράφτρα, την κυρα-Ασημίνα, μια μέρα να λέει ψιθυριστά σε μια πελάτισσά της έτσι να κάμει όσο περίμεναν κι οι δυο στο μαγαζί για να ψωνίσουν. Άλλοι έχωσαν μερικές στις πάνες των παιδιών τους.

Μερικοί έχουν κρεμαστεί στην κουπαστή και κοιτούν με παράπονο τη θάλασσα. Σαν να φταίει αυτή για όλα. Την κοιτούν σαν να παρακαλούν τα κύματα να τους πάρουν από τα αγαπημένα μέρη όσο πιο γρήγορα είναι μπορετό. Λες κι έτσι θα τελειώσει ο πόνος μια ώρα αρχύτερα. Μα γίνεται αυτό, μωρέ; Τους νιώθω. Νομίζουν έτσι πως θα σταματήσει η πίκρα· πως όταν δουν μια νέα αυγή, κι ας είναι μακριά από την Πόλη, όλα θα αλλάξουν. «Μπορεί να είναι και καλύτερα», συμφωνούσαν τις τελευταίες μέρες. Έτσι κάνει ο άνθρωπος. Βρίσκει μια δικαιολογία για να ξεορκίζει το κακό. Μεταξύ τους, όμως, ξέρουν οι δόλιοι ότι στο βάθος κανείς τους δεν το πιστεύει. Πιστεύουν μόνο ότι θα νοσταλγούν πάντα τούτη την αβάσταχτη του μισεμού ημέρα· κι όλη την προηγούμενη ζωή τους. Γιατί, αν την αφήσουν να χαθεί από τον νου τους, μέλλον δε θα υπάρχει. Κανείς δεν πάει πουθενά χωρίς το παρελθόν του. Χωρίς τη μνήμη του. Κολλημένα τα κουβαλάει πάνω

στην καμπούρα του. Πουκάμισο, και το φορεί κατάσαρκα.

Και το παράπονο φουντώνει μέσα τους. Πώς να φύγεις μακριά από τον τόπο σου και να σταματήσεις να τον νοιάζεσαι; Να μην αναρωτιέσαι τάχατες αν βρέχει εκείνη την ώρα στην Πόλη, αν η αγορά έχει ανοίξει αν το τραμ στο Πέρα περνάει χτυπώντας το κουδουνάκι του, αν τα σοκάκια εξακολουθούν να μυρίζουν ροδόσταγμα και υγρασία, αν στις αυλές τους παίζουν ακόμα παιδιά, κι ας μιλούν άλλη γλώσσα τώρα κι ας πιστεύουν σε άλλον θεό. Σημασία έχει ότι η ζωή συνεχίζεται εκεί στα ίδια μέρη, τα αγαπημένα τους. Και συνεχίζεται χωρίς αυτούς, ερήμην τους. Αλλά κι αυτοί όμως θα είναι χαραγμένοι στη μνήμη του τόπου. Και κανείς, καμιά απόφαση και καμιά διαταγή δε θα μπορέσει ποτέ να τους ξεγράψει από εκεί.

Όλα τούτα έρχονται και στο δικό μου το μυαλό. Μ' έπιασε μεγάλη στενοχώρια. Βάρυνε η σκέψη μου. Μα έδωσα ένα σάλτο κι ανέβηκα στο επάνω κατάστρωμα. Ακούμπησα επιτέλους τα πράγματά μου σε μια γωνιά και κάθισα κατάχαμα. Η καρδιά μου πάει να σπάσει. Κοιτάζω ολόγυρά μου. Καλύτερα να μη μιλήσω σε κανέναν, ώσπου να φύγει το βαπόρι τουλάχιστον. Μακριά από μετελάδες να μείνω.

Κολλητά δίπλα μου μια γυναίκα βυζαίνει το μωρό της. Το έχει τυλιγμένο με τη ζακέτα της και από τον μπόγο μπροστά στα πόδια της κρέμεται μια μικρή κουβέρτα. Ταξιδεύει μόνη της άραγε; αναρωτήθηκα. Ο άντρας της; Οι γονείς της; Κοίταξα δίπλα της, αλλά δεν είδα κανέναν. Μόνο μια γυναίκα, μάλλον η μητέρα της, κοιτούσε ευλαβικά το μωρό και κάθε τόσο αναστέναζε.

«Ανάθεμά τους και δε με άφηκαν να πάρω μαζί μου το χαλί», έλεγε και ξανάλεγε κάθε τόσο. «Να το στρώσω κατάχαμα

για το παιδί. “Μπρε συφοριασμένε”, του είπα, “να το κοιμίσω το τζιγιερίμ* μου στο βαπόρι, άμα τόση θάλασσα έχουμε ομπρός μας”. Μα κείνος τίποτα, δε μ’ άφηκε να το πάρω, μόνο με αγριοκοίταξε, το τράβηξε από τα χέρια μου και το πέταξε πίσω του καταγής. Λίγο ήθελε και θα με γκρέμιζε, ανάθεμά τον. Τι τον πείραζε τον κακοδαιμονισμένο; Του το ’πα κιόλας. “Τι σε πειράζει, μπρε κακό χρόνο να ’χεις; Να, διες. Για το μωρό το θέλω”. Μα έκανε τάχα μου πως δεν κατάλαβε τα λόγια μου ο τρισκατάρατος. Σπίτι του θα το στρώσει σήμερα, να μου το θυμάσαι, κόρη μου, ο ξεβζέκης. Και θα χασκογελάει με τα χάλια μας. Σου ’λεγα ’γω να φύγουμε απ’ εδώ με το τρένο την προηγούμενη βδομάδα, μα εσύ όλο, “κάτσε, μάνα, λίγο ακόμα και κάτσε, μάνα” ήσουν. Άμυαλη κι εσύ σαν και δαύτους. Αλλάχ μπιλασινί βερσίν** που λένε και οι ίδιοι, ανάθεμά τους, από τον Θεό να το βρουν, χαΐρι και προκοπή ποτές τους να μη διουν», είπε η γυναίκα.

Η νέα μητέρα δε γύρισε να την κοιτάξει. Σαν να μην είχε ακούσει τα λόγια της μάνας της συνέχισε να χαϊδεύει απαλά τα μαλλιά του μωρού της όσο εκείνο ρουφούσε από μέσα της το γάλα κι είχε ακουμπήσει τα μάτια της στον ορίζοντα έχοντας το βλέμμα της στραμμένο κατά κει όπου σεργιάνιζε, ανυποψίαστος για τις ανθρώπινες περιπέτειες, ο ήλιος.

Ακούμπησα πίσω, τράβηξα το κασκέτο μου ως κάτω στο πρόσωπό μου και έκλεισα τα μάτια. Σκληρή η βαπορίσια η λαμαρίνα και στράβωσε ο λαιμός μου. Όμως οι σκέψεις μου δε με άφηναν σε ησυχία. Άκουσα την άγκυρα του βαποριού να

* Σπλάχνο.

** Από τον θεό να το βρουν.

σηκώνεται. Θαρρούσε κανείς πως ξεριζωνόταν από τον βυθό αργά και μεθοδικά, όπως ακριβώς ξεριζωνόμασταν κι εμείς τούτη την ώρα; πως το μεταλλικό της σώμα θα έσκιζε τα ύφαλα του βαποριού περνώντας δίπλα του, όπως έσκιζε την ψυχή μας τούτο το άδικο. Γιατί άδικο ήταν, και μάλιστα μεγάλο. Μα το άδικο δύσκολα το νικά κανείς.

Άνοιξα τα μάτια μου και σηκώθηκα. Έβαλα στη θέση μου τον μπόγο, για να την ξαναβρώ όταν θα επέστρεφα. Μα άθελά μου σκούνηξα απότομα τη γυναίκα με το μωρό. Εκείνη ανασήκωσε το βλέμμα της και με κοίταξε. «Συγγνώμη», της ψιθύρισα και τράβηξα κατά την κουπαστή.

Δε μίλησε. Η φωνή της είχε στεγνώσει.

Το βαπόρι ξεκίνησε, επιτέλους, για την Ελλάδα. Σιγά σιγά άφηγε πίσω του την αγαπημένη θάλασσα. Τα γκριζοπράσινα νερά του Βοσπόρου ξετυλίγονταν μπροστά μας και πίσω μας έμεναν για πάντα οι μυτεροί τρούλοι, ο Πύργος του Γαλατά, τα σπίτια με τους κρεμαστούς εξώστες. Δίπλα μου ένας ηλικιωμένος άντρας με κατακόκκινα μάγουλα κοιτούσε φουμέροντας ένα τσιγάρο. Φορούσε ένα κασκέτο και το ξερακιανό δέρμα του, ψημένο από το θαλασσινό αλάτι, έμοιαζε πως θα μπορούσε να σκιστεί σαν χασές στον παγωμένο αγέρα. Τράβηξε μια γερή ρουφηξιά και αναστέναξε. Ύστερα γύρισε και με κοίταξε.

«Εσύ πού θα πας; Έχεις πού να μείνεις;» με ρώτησε. «Θα σε περιμένει κανείς δικός σου σαν φτάσουμε;»

«Σ' έναν μου ξάδελφο, στην Αθήνα. Εκεί θα μείνω», αποκρίθηκα και έχωσα το μούτρο πιο βαθιά στο πανωφόρι μου.

«Πάλι καλά. Εγώ ούτε και ξέρω πού θα πάω. Δεν έχω κανέναν. Κάτι μακρινοί συγγενείς ζουν στο Πέραμα, μα ούτε που

τους γνωρίζω κι ούτε και θα χαρούν να μάθουν ότι είμαι στον τόπο τους. Μπελάς θα τους είμαι...» είπε και στράφηκε πάλι προς τη θάλασσα. «Να, βλέπεις; Φαίνονται κιόλας να μακραίνουν η Αγια-Σοφιά και λίγο πιο κάτω το Μπλε τζαμί».

Τεντώθηκα για να δω καλύτερα. Είχε δίκιο. Ο τρούλος της Αγια-Σοφιάς φαινόταν σαν σκιά πια στο βάθος του ορίζοντα. Κι ολόγυρά του οι μιναρέδες. Μια εικόνα αξεδιάλυτη. Το ρωμαϊκό παρελθόν του τόπου και το τουρκικό του παρόν μαζί, αδελφωμένα σε μια εικόνα. Μόνο οι άνθρωποι δεν κατάφεραν να ζήσουν τελικά αδελφωμένοι. Ή μήπως όχι; Και οι άνθρωποι τα κατάφεραν. Τόσα χρόνια σαν αδελφια ήταν. Μαζί στις χαρές και στις λύπες. Αλλά ας όψονται οι μεγάλοι, κι ανάθεμά τους πώς κινούν τα νήματα. Κι εμείς μαριονέτες στα χέρια τους, και μας κάνουν κατά πώς θέλουν.

«Ψαράς είμαι. Δούλευα στο Μπαλούκ Παζάρ. Το πρωί μάζευα τα δίχτυα και μόλις άνοιγε το μαγαζί του ο κυρ Νίκος άφηνα τα ψάρια μου να τα πουλήσουν στην είσοδο της αγοράς κι εγώ πήγαινα και τον βοηθούσα να πουλήσει καμιά λακέρδα παραπάνω. Θα πάω, λοιπόν, να μείνω κοντά στη θάλασσα, για να μπορέσω να βρω δουλειά σε καμιά βάρκα και να πουλώ τα ψάρια στην αγορά», συνέχισε ο ηλικιωμένος άντρας με το κασκέτο. «Με είπαν για την ιχθυόσκαλα στον Πειραιά· πως θα βρω εύκολα δουλειά εκεί· και πως είναι κοντά στο λιμάνι. Θα πάω μια βόλτα και βλέπουμε. Άμα τα καταφέρω καλά θα 'να. Να βρω ύστερα και μια κάμαρα, μια σπιθαμή, βρε αδελφέ, μεγαλεία δε θέλω, να φύγω και από τους συγγενείς στο Πέραμα μια ώρα αρχύτερα να μην τους γίνω βάρος. Εσύ τι θα κάνεις;»

«Δεν ξέρω ακόμα», απάντησα και προσπάθησα να τον αποφύγω. Δεν είχα όρεξη να μιλήσω σε κανέναν κείνη την ώρα.

«Καιρός σου είναι κι εσένα να το σκεφτείς. Τι περιμένεις για;» συνέχισε εκείνος. «Σαν πιάσει το καράβι λιμάνι πρέπει να έχεις πάρει την απόφαση τι θα κάνεις και πού θα πας».

«Λέω να δουλέψω με έναν μακρινό μου συγγενή στα χωράφια του στην Πελοπόννησο. Θα πάρω το τρένο για εκεί και βλέπουμε», είπα για να τον ξεφορτωθώ.

«Καλά το σκέφτεσαι». Τράβηξε μια ακόμα ρουφηξιά καπνό και ύστερα συνέχισε: «Χωράφι για εμένα είναι τούτη 'δω. Κι έχει πολλά να σου δώσει άμα ξέρεις να την οργώσεις. Γι' αυτό κι εγώ είπα μέσα μου και τούτη η θάλασσα κι εκείνη στην άλλη μεριά την ίδια ζωή έχουν να με δώκουν. Θα πάω λοιπόν κάπου, αρκεί να 'χει θάλασσα. Θα βρω ένα καϊκι, μια βάρκα έστω, και θα δουλέψω».

Σταμάτησε για λίγο και αναστέναξε βαθιά.

«Τι έχεις;» τον ρώτησα, νιώθοντας πως προσώρας είχε νιώσει άσχημα και δυσκολευόταν να συνεχίσει.

Τράβηξε μια ρουφηξιά από το τσιγάρο του. Η γόπα έκαψε τα ακροδάχτυλά του, αλλά εκείνος δεν έδωσε σημασία.

«Να, ξέρεις, εδώ στο Καντίκιοι άφησα τη δικιά μου, δεμένη», είπε ύστερα από λίγο. «Σφίχτηκε η ψυχή μου σαν την αποχωρίστηκα, για. Ποιος ξέρει ποια χέρια θα την ξαναλύσουν, ποιος θα πιάσει τη λαγουδέρα της σφιχτά και θα αρμενίσει πάνω της στον Βόσπορο. Μην την αφήκουν μόνο και σαπίσει στο νερό φοβάμαι· αλλά πάλι σκέφτομαι ότι όλο και κάποιος ανάγκη θα την έχει. Μπορεί να συνεχίσει να ταΐζει καμιά φτωχιά οικογένεια, να αναστήσει τα παιδιά της. Και τότε αναθαρεύω. Χαλάλι, λέω, να πάει κι ο κόπος μου και η βάρκα μου κι όλα».

Έβγαλε από την τσέπη του ένα μεγάλο μαντίλι και σκού-

πισε τα μάτια του. Χλωμό το παράπονο στεκόταν πάνω στα χείλη του.

«Γιατί αναστενάζεις;» τον ρώτησα λες και δεν είχα καταλάβει τον καημό του.

«Δεν ξέρεις; Την έχασα κι αυτήν και τη ζωή μου ολάκερη. Λίγο πριν ανεβώ σε τούτο το βαπόρι πήγα και την έδεσα στη δέστρα της για τελευταία φορά. Έτσι, για να την αποχαιρετήσω. Μα δε μ' έκανε καρδιά να την αφήνω εκείδά, παραπονεμένη και να φύγω. Ούτε άνθρωπος να ήταν για· νόμιζα πως με κοιτούσε και με έλεγε “Τι πας να κάνεις; Φεύγεις και με αφήνεις;” Άναψα ένα τσιγάρο και κάθισα να το φουμάρω για τελευταία φορά μαζί της, όπως έκανα κάθε πρωί σα βγαίναμε από το λιμάνι και περίμενα να γιομώσουν τα δίχτυα· μα με πήραν τα δάκρυα, σαν μικρό παιδί, σε λέω, το πιστεύεις; Σαν μικρό παιδί έκαμα και σηκώθηκα να φύγω. Μα προτού την απαρτήσω πήρα έναν κουβά, τον γέμισα νερό κι έπιασα με το πανί να την καθαρίζω. Να την αφήσω σένια. Άφιαχτη κι αφρόντιστη να μην τη βρουν. Να την καμαρώσουν, ανάθεμά τους, σαν τη δουν και να 'χουν να λένε πόσο κιμπάρης ήταν το αφεντικό της. Κι αφού τέλειωσα πήρα τον μπόγο μου και έφυγα. Και δε γύρισα να την ξανακοιτάξω, μα περπατούσα κι ένιωθα τη να με κοιτά με παράπονο μεγάλο. *Ιδέα μου είναι*, σκέφτηκα και συνέχισα να πορπατώ. *Οι βάρκες δεν ξέρουν από τέτοια. Άψυχα σκαριά είναι*, έλεγα στον εαυτό μου, για να το πιστέψω πρώτος εγώ. Μα άμα με ρωτάς, μέσα μου βαθιά, ένα θα σε πω. Ψυχή μεγάλη έχει η βάρκα μου. Ξέρει κείνη από μπουνάτσες και από θάλασσες. Τι να έκαμα για; Λύση δεν υπήρχε να τηνε πάρω μαζί μου. Άναψα ξανά τσιγάρο. *Αυτό ήταν. Πάει και τέλειωσε*, είπα μέσα μου σαν έφτασα μπροστά από το βαπόρι και

πιάστηκα από τα σκοινιά της σκάλας να ανεβώ. Μα τώρα σκέφτομαι πως έπρεπε να φύγω με τα τρένα, ή με κάποιο αυτοκίνητο. Να είχα φύγει από τους πρώτους. Καλύτερα θα ήταν για εμένα. Τώρα, τόσες ώρες στη θάλασσα μέχρι να φτάσουμε στην Ελλάδα, θα την έχω στο νου μου». Ένας αναστεναγμός ξέφυγε από τα χείλη του. Σκούπισε τα μάτια του και συνέχισε: «Τώρα με κάθε κύμα στην καρίνα του βαποριού εκείνη θα θυμάμαι για, και θα την αναζητώ».

Δεν ήξερα τι να του πω. Ένιωθα την ψυχή του να σπαρταρά όπως το ψάρι στα δίχτυα. «Να, φαίνεται η αιγυπτιακή αγορά και το Καπαλί τσαρσί», είπα για να αλλάξω την κουβέντα και τέντωσα το χέρι μου. «Πάντα χανόμουν σ' εκείνους τους λαβύρινθους όσο χάξευα τα λογιών λογιών καλούδια των πουλητάδων του. Και η αιγυπτιακή αγορά με τις μυρωδιές και τα χρώματα των μπαχαρικών... Μάνα μου, και πώς με ζάλιζε η μυρωδιά τους σαν στεκόμουν μπροστά από τα ανοιχτά τσουβάλια με τις πολύχρωμες σκόνες και διάλεγα μυρωδικά...»

Δε μίλησε, μόνο έκανε ένα νόημα με το κεφάλι του.

Η Πόλη μάς αποχαιρετούσε κι εμείς, χωρίς να μιλάμε πια, βλέπαμε τις εικόνες γύρω μας. Και θυμόμασταν: το χαμάμ του Χουσεΐν στο Γαλατασαράι, το καφενείο, το σπίτι στο βάθος του δρόμου, οι τοίχοι των μισογκρεμισμένων ταρσανάδων, τα φιδωτά δρομάκια, ο μαχαλάς του Κασίμ Πασά, το Γενί Τζαμί και το Τοπ Καπί, το Σουλεϊμανίγιε· και ξέραμε πως είχαμε κιόλας απομακρυνθεί από το Πέρα. Το βιβλιοπωλείο θα ήταν παντέρνημο και κλειστό πια, ο καφενές στη διπλανή του πόρτα βουβός κι αυτός, το χαμάμ, τα σπίτια με τα μπακίρια, τα χρυσافικά, τους ασημένιους καθρέφτες και τα κεντίδια, το σπίτι της αρχόντισσας, οι στέγες των σπιτιών –πάντα μου άρεσε να

τις κοιτώ να λαμπυρίζουν στη βροχή– και τα ξύλινα «γιαλί», τα παλάτια εκείνα πάνω στη θάλασσα* που μοιάζουν σαν να κολυμπούν στο κύμα. Βρέχει τα ριζά τους ο Βόσπορος και λίγο λίγο τα θανατώνει, μα κείνα στέκονται περήφανα πάνω από τα νερά και καμαρώνουν ως το τέλος· σίγουρα πως θυμίζουν ότι παραμένει ακόμα όρθιο από τον πλούσιο οθωμανικό πολιτισμό. Μονάχα τη φωτιά φοβούνται, γι' αυτό και μοιάζουν χωμένα στο νερό. Να 'χουν βρεγμένα τα θεμέλιά τους, μπας και αντέξουν. Δεν είναι και λίγες οι φορές που το γιαγκίνι** κατέκαψε ολόκληρες γειτονιές και οι άνθρωποι έχασαν το βιος τους σε μια νύχτα.

Έμεναν όλα πίσω. Σκεπασμένα με τη γνωστή ομίχλη της Πόλης, μια ομίχλη ολόγρια με τη λησμονιά. Κι όσο το βαπόρι έφευγε τόσο προσπαθούσα να κρατήσω τις εικόνες τους στα μάτια μου. Να μη μου ξεφύγει καμιά, να έχω να τις θυμάμαι, ώσπου να ξαναγυρίσω.

Θα γύριζα, άραγε, ποτέ; Έστω για λίγο...

Πήρα μια βαθιά ανάσα και σκέφτηκα πως η ώρα είχε περάσει και όλοι θα βρίσκονταν στις θέσεις τους. Ίδια και απαράλλαχτα όπως κάθε πρωί. Ο σιμιτζής στη γωνία του βιβλιοπωλείου θα ετοίμαζε τα σιμίτια του*** και με εκείνη πάντα την τσιριχτή φωνή του «Σιμίτ! Σιμίτ!» θα διαλαλούσε πως έχει το πιο φρέσκο και ζεστό σιμίτι του τόπου. Οι εργάτες, άχρωμοι με τα ασπρόμαυρα ρούχα τους, θα πήγαιναν στη δουλειά τους. Στη γωνία του καφενέ θα σταματούσαν, άλλος θα στεκόταν να

* «Γιαλί» στα τούρκικα, από την ελληνική λέξη «γιαλός», είναι τα παραλιακά σπίτια στον Βόσπορο.

** Πυρκαγιά.

*** Κουλούρι με σουσάμι, όπως το κουλούρι Θεσσαλονίκης.

στρίψει ένα τσιγάρο να φουμάρει κι άλλος θα αγόραζε δυο κουλούρια, προσφάι για το μεσημέρι στη δουλειά. Το μικρό κόκκινο τραμ θα διέσχιζε τον Δρόμο του Πέρα χτυπώντας το καμπανάκι, για να ανοίξει δρόμο μπροστά του από τους περαστικούς. Οι λούστροι θα έπιαναν την πιο πολυσύχναστη γωνιά και θα περιμέναν τους τακτικούς τους πελάτες. Οι έμποροι από την Ανατολή θα κάθονταν μπροστά από την πραμάτεια τους φυσώντας τον καπνό από τον ναργιλέ τους, περιμένοντας να πουλήσουν το κεχριμπάρι ή το μετάξι, εκείνο το απαλό που το φέρνουν από την Ινδία. Λίγο πιο κάτω οι Αρμένιοι χρηματιστές θα πήγαιναν στη δουλειά. Τους ξεχωρίζει κανείς αυτούς, σαν μπαίνουν στον καφενέ, από το ακριβό τους το σακάκι και τα καλογυαλισμένα τους παπούτσια· κι από τα αρώματά τους. Παρφουμάρονται και περπατούν λιμοκοντόρικά. Τα χαμάμ—όι, όι, μάνα μου, ανατριχίλα μου 'ρχεται σαν τα θυμάμαι—θα έχουν κιόλας γεμίσει πηχτούς υδρατμούς και σαπουνάδες πλούσιες και θα περιμένουν τους θαμώνες· και οι γυναίκες θα σηκώνουν τη γειτονιά στο πόδι με τις φωνές τους, όπως κάνουν όταν βγαίνουν να καθαρίσουν τον δρόμο μπροστά από τα σκαλοπάτια του σπιτιού τους, αξημέρωτα ακόμα.

Όλα ίδια. Θα έλειπαν μόνο απ' ανάμεσό τους οι Έλληνες. Μα τι σημασία έχει κι αυτό; Μια ψηφίδα στα μωσαϊκά της Πόλης η ιστορία τους. Σαν έλειπε η ψηφίδα αυτή, άλλη θα έμπαινε στη θέση της. Μπορεί στην αρχή να μην ταιριάζει σωστά· να βρίσκει κάπου η άκρη της ή να πέφτει λίγο μικρότερη· το χρώμα της να είναι πιο φωτεινό ή πιο σκούρο. Όλα ο καιρός θα τα λειάνει· η διαφορά θα μικρύνει και το μάτι δύσκολα θα τη θωρεί. Άμα η θύμηση σβήσει, αλλάζει και η ματιά σιγά σιγά. Μαθαίνει να τα βλέπει όλα διαφορετικά.

Βαριανάσανα. Κανείς δεν μπορεί να ξεχάσει τούτη την Πόλη σαν τύχει και ξυπνήσει έστω και μια φορά και δει τη μέρα να χαράζει πάνω από τους μιναρέδες και τους τρούλους της. Κι εγώ τώρα φεύγω και παίρνω μαζί μου όλες τούτες τις μνήμες. Και τις καλές και τις άσχημες. Έχω γεμίσει ως απάνω τον μπόγο μου με δαύτες και τον έδεσα σφιχτά, μην αποπέσει καμιά στον δρόμο και τη χάσω, και μείνω έρημος χωρίς αυτές στον ξένο τόπο, στην άλλη πλευρά της θάλασσας.

Αθόρुβα ξεγλίστρησε από δίπλα μου ο ηλικιωμένος άντρας. Με την άκρη του ματιού μου τον είδα να κάθεται σε μιαγωνιά και να σκεπάζει τα πόδια του με μια κουβέρτα. Άναψα ένα τσιγάρο να φουμάρω και κοίταξα γύρω μου. Κανείς δε φαινόταν να δίνει σημασία στη δική μου παρουσία. Ευτυχώς, σκέφτηκα. Ύστερα τράβηξα μια ρουφηξιά και κοίταξα πέρα μακριά όση ώρα το βαπόρι μανουβράριζε. Πήρε ώρα πολλή να βγούμε με αργή ταχύτητα από τον Κεράτιο Κόλπο. Γύρω μας μερικά καΐκια επέστρεφαν πλέοντας προς την αντίθετη κατεύθυνση και δυσκολεύονταν να μπαλαντζάρουν στα απόνερα. Φυσούσε ένας σιγαλός άνεμος μα οι ριπές του δεν έφταναν για να δροσίζεται η ψυχή μας.

Τα φώτα πάνω στο μάκρος της προκυμαίας έσβησαν και μαζί τους έσβησε και η αντανάκλασή τους πάνω στα νερά. Η μέρα είχε πια χαράξει για τα καλά. Ένα βαπόρι, ερχόμενο από μακριά, έμπαινε σιγανά στο λιμάνι αφήνοντας πίσω τους κινούμενους περιμνίσιους αφρούς να ανοίγονται σαν λουλούδια στα έως εκείνη τη στιγμή ασύσπαστα νερά. Οι βάρκες αγκυροβολημένες δίπλα δίπλα η μια στην άλλη, κολλητά σχεδόν, κινήθηκαν όλες μαζί όταν ο αφρός έφτασε κάτω από την καρίνα τους, όμοια με υπερμέγεθες τριαντάφυλλο στη ριπή του ανέμου.

Κοίταξα πίσω για τελευταία φορά. Σε όλο το μήκος της προκυμαίας λίγοι άνθρωποι βηματίζαν. Ίσα που διακρίνονταν. Άλλοι βιαστικοί κι άλλοι με το ραχάτι τους. Οι στρατιώτες και οι τελωνειακοί μάζευαν τα πρόχειρα στημένα γραφεία ελέγχου κι έφευγαν. Κάποιοι εργάτες είχαν σχολάσει και κάποιοι άλλοι έπαιρναν τη θέση τους στην επόμενη βάρδια. Λίγο πιο πέρα ένας μικροπωλητής είχε ζαλωθεί την τάβλα με την πρoμάτεια του και απομακρυνόταν. Δεν ξεχώριζα πια τι πωλούσε. Μπορεί σκουμπρί ψητό με λίγο ψωμί, μπορεί κανένα φρούτο ή κουλούρια. Επάνω σε μια βάρκα ένας ψαράς ξεψάριζε τα δίχτυα του κι ένα σύννεφο γλάρων φτεροκοπούσε αδημονώντας. Όλοι φαίνονταν τόσο μικροί πια...

Και το βαπόρι συνέχισε να ξεμακραίνει. Με έναν μακρόσυρτο ήχο αποχαιρέτησε την Πόλη περνώντας ανάμεσα από τα δυο φανάρια στην είσοδο του λιμανιού. Οι ακτές άρχισαν να χάνονται, ο ορίζοντας να μεγαλώνει· να διαγράφεται όλο και πιο αχνά το περίγραμμα των λόφων. Αρχίσαμε να νιώθουμε τη φουσκοθαλασσιά σαν ρυθμικό νανούρισμα να παρηγορεί τους φόβους και τις ανησυχίες μας. Η αλμύρα έπεσε στο κατάστρωμα· νιώθουμε κιόλας τη θαλασσινή υγρασία να ποτίζει τα ρούχα μας, όσο το καράβι απομακρύνεται ολοένα. Λικνιστικά και αργά. Αφήνοντας πίσω του τα απόνερα μιας ολόκληρης εποχής να σχηματίζουν το υδάτινο μονοπάτι του αποχωρισμού. Κι εμείς ήμασταν μόνο ένα κύμα της.

Πέρα 1955-1964. Μια ελληνική γειτονιά στην καρδιά της Πόλης, εκεί όπου Έλληνες και Οθωμανοί συνυπάρχουν αρμονικά, ονειρεύονται, αγαπούν, ερωτεύονται και αναπτύσσουν ισχυρούς δεσμούς φιλίας. Ανάμεσά τους ο καλόκαρδος Ισμαήλ με τον καφενέ του, ο μοναχικός Ισιδωρος χωμένος στη σκόνη των βιβλίων του, η λάγνα Αϊσέ που φεύγει αφήνοντας πίσω της ένα παιδί, η αρχόντισσα Καλλιάνθη, ο Ναντίρ που ορέγεται την Ασλίβ, η Εσίν που θα αλλάξει τη μοίρα της και η γριά Γιασεμώ με τον Γιουσούφ σχηματίζουν έναν θίασο που περιφέρεται στα σοκάκια της Πόλης, στους καφενέδες και στα χαμάμ, στα πορνεία, στη θάλασσα του Βοσπόρου και στις μνήμες των πατρίδων που κάποτε χάθηκαν ή ανταλλάχτηκαν. Κι ενώ αισθάνεται κανείς πως οι άνθρωποι συνεχίζουν να συμβιώνουν αρμονικά στο πολυφυλετικό σκηνικό της Πόλης, τα σύννεφα του εθνικισμού μαζεύονται στον ορίζοντα. Τα Σεπτεμβριανά αλλά και οι απελάσεις του '64 θα αλλάξουν τη ζωή των ηρώων και της Πόλης για πάντα.

Μια ιστορία για μια ολόκληρη εποχή, τυλιγμένη σε καπνούς και αρώματα της Ανατολής, και για έναν κοσμοπολιτισμό που σβήνει. Ένα μυθιστόρημα για τα πάθη των ανθρώπων στα γρανάζια της Ιστορίας, ένα κείμενο για τη δύναμη της αγάπης και της ανθρωπιάς που αντέχουν στον χρόνο.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psichogios.gr

ISBN: 978-618-01-4587-8

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 27462